

Skalarjev *Eksemplar od svetiga Bonaventura*: predstavitev nekaterih tekstnokritičnih vprašanj

Monika Deželak Trojar

Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana
Monika.Dezelak@zrc-sazu.si

Adam Skalar se je s prevodom Eksemplarja od svetiga Bonaventura navezal na bogato evropsko tradicijo samogovora kot filozofsko-literarne zvrsti in slovensko slovstvo obogatil s prvo filozofsko razpravo v slovenskem jeziku. Na naslovnih straneh Eksemplarja je navrgel nekaj dragocenih podatkov o svoji predlogi, ki so zelo povedni, hkrati pa odpirajo veliko tekstnokritičnih vprašanj o njenem izvoru. Na nekatera izmed njih bo poskušal odgovoriti pričujoči prispevek.

Ključne besede: nabožno slovstvo / barok / sv. Bonaventura / *Soliloquium* / prevodi v slovenščino / Skalar, Adam / filozofska mistika

Uvod

Adama Skalarja, duhovnika, ki je živel in deloval v prvih dveh tretjinah 17. stoletja, lahko zaradi njegovega prevajalskega in avtorskega dela, ki se je ohranilo v rokopisu, nedvomno imenujemo kot enega najpomembnejših piscev slovenskega slovstva iz obdobja katoliške obnove. V rokopisnem kodeksu, ki je dobil ime po svojem avtorju, *Skalarjev rokopis*, so se v celoti ohranila tri njegova dela, dva prevoda nemških predlog, *Šula tiga premišluvana* in *Eksemplar od svetiga Bonaventura*, ter izvirno avtorsko delo *Vselaj inu nikoli, to je večnost*. Tretji spis v rokopisu *Vsakdanje spomišlane vernih kršanskih dušic* pa je ostal nedokončan. Ohranjeno Skalarjevo delo je pomembno tudi zaradi vrstnih novosti, ki jih je prineslo v slovensko slovstvo 17. stoletja.

V pričujočem prispevku bo pod drobnogled vzet Skalarjev prevod *Eksemplar od svetiga Bonaventura*, ki predstavlja prvo filozofsko razpravo v slovenskem jeziku, hkrati pa slovensko slovstvo obogati z elementi teološko-mistične literature: samogovor v Skalarjevem prevodu ni več le literarna oblika in retorično-filozofska zvrst, ampak tudi oblika mistične molitve baročnega človeka k Bogu. Vsebina je podana v obliki dialoga med dušo in človekom: duša sprašuje, človek pa ji odgovarja. V ozadju vprašanj duše se

razkriva ena sama glavna tema: iskanje bistva človeškega življenja in večne sreče, ki jo je moč doseči šele ob resnični in iskreni zavrnitvi hudega ter greha in v vztrajnem iskanju poti do ponovne združitve z Bogom. Delo uva-
jata dva predgovora: »Predgovar na tega, ker bere« in »Mitel ali naznanje«, ki bralca pripravita na težko pot prečiščevanja njegove notranjosti ter ga spodbudita, da na strmi poti iskanja resnice v premišljevanjih ne bi omagal. Vsebina je razdeljena v štiri razmišljanja. Prvo spodbuja dušo, naj razmisli o svojem božjem izvoru, svoji grešnosti ter o Kristusovi brezpogojni ljubezni in trpljenju, s katerim jo je očistil greha. Drugo razmišljanje govori o nestanovitnosti in minljivosti vsega, kar je svetno in telesno; tretje o neizogibnosti smrti, poslednji sodbi in krutosti pogube ter peklenskih muk; četrto pa v veselih barvah slika zveličavno veselje in večno nebeško življenje.

V prispevku bodo predstavljena tekstnokritična vprašanja, ki so se zastavljala ob prebiranju in raziskovanju *Eksemplarja od svetiga Bonaventura*, in raziskovalne poti, ki so postopoma odstirale zanimive odgovore. Predstavljene ugotovitve temeljijo na primerjavi Skalarjevega *Eksemplarja od svetiga Bonaventura*, Huberjevega dela z naslovom *Breuilloquium sancti Bonaventurae* iz leta 1599 ter kritične izdaje Bonaventurovega spisa *Soliloquium de quatuor mentalibus exercitiis* iz leta 1900.

Skalarjev *Eksemplar od svetiga Bonaventura*: tekstnokritična vprašanja

Skalar na naslovni strani *Eksemplarja od svetiga Bonaventura* postreže z nekaterimi podatki o svoji nemški predlogi, ki jo je prevedel v slovenščino: kot avtorja navaja sv. Bonaventuro (ok. 1217–1274), delo pa podnaslovi *Breuilloquium*. V nadaljevanju pove, da je prevajal nemško različico latinskega spisa, ne navede pa avtorja nemškega prevoda. Ker mi ni uspelo takoj najti Skalarjeve nemške predloge, sem najprej posegla po zbranih delih Bonaventure in kaj kmalu ugotovila, da Bonaventurovo teološko delo z naslovom *Breuilloquium* razen nekaj uvodnih vrstic, ki se ujemajo s Skalarjevim drugim uvodom k *Eksemplariju* (ki ga naslovi »Mitel ali naznanje«), nima ničesar skupnega z *Eksemplarijem*. Glede na to, da je Skalar Bonaventuro imenoval že v naslovu, sem sklepala, da mora biti njegov prevod gotovo povezan s tem avtorjem, zato sem iskala dalje. Način podajanja vsebine v obliki pogovora duše s človekom me je pripeljal do Bonaventurovega samogovora, teološkega mističnega dela z naslovom *Soliloquium de quatuor mentalibus exercitiis* (1259–1260), ki je torej dejanska podlaga Skalarjevega besedila, in ne *Brevilokvij*. Ugotovila sem, da se prolog izvirnega *Solilokvija* ujema s Skalarjevim drugim predgovorom »Mitel ali

naznanje», prebiranje ostalega besedila pa je pokazalo večinsko vsebinsko ujemanje, ponekod pa tudi odstopanja: v Skalarjevem besedilu so bili na več mestih izpuščeni krajši pasusi *Solilokvija*, še pogosteje pa je bilo moč odkriti daljše vsebinske razširitve in razlike v členitvi besedila.

Na tej točki se je odprlo več zagonetnih vprašanj. Spraševala sem se, kako je navkljub očitni razliki v podajanju vsebine lahko prišlo do navidezne »pomote« v naslovu: poimenovanje *Breuilloquium* namesto *Soliloquium*. Zakaj ima Skalar v svojem prevodu dva predgovora (»Predgovor na tega, ker bere«; »Mittel ali naznanje«) *Soliloquium* pa samo enega? Od kod izvirajo ostale vsebinske predelave, ki jih je odkrila primerjava Skalarjevega *Eksemplarja* in Bonaventurovega *Solilokvija*? Odgovore na ta vprašanja je lahko dala šele najdba Skalarjeve nemške predloge.

Skalarjeva nemška predloga: odgovor na vprašanje, zakaj je prišlo do napačnega navezovanja na *Breuilloquium*

Po dolgotrajnem iskanju in primerjavi več tekstov se je ob pomoči Skalarjeve besede 'eksemplar' v naslovu izkazalo, da je lahko imel Skalar pri prevajanju pred sabo tole delo: *Breuilloquium Sancti Bonaventurae. Das ist, Ein Exemplar vnd Vorbild deß Menschlichen Lebens, in welchem uns fürgestellt, wie und was Gestaltt der Mensch so sich blinder Weiß von Gott dem höchsten Güt zu den Creaturen gwend, sich wider mit demselben vereinigen, und also auß eim Sünder ein Büßser werden, unnd entlich die ewige Seligkeit Durch den obgenannten hocheerleuchten Kirchenlehrer, in Form eines Gesprächs zwischen dem Menschen vnd der beschwerten Seel gestellt, vnnnd auß dem Lateinischen in daß Teutsch gebracht: Durch M. Johann Huber, Fürstlichen Augspurgischen Secretarien*. Avtor Skalarjeve predloge je torej neki Johann Huber, o katerem je znano le to, da je prevedel pravkar imenovano delo iz latinščine v nemščino. Znani sta dve izdaji imenovanega spisa, in sicer iz leta 1599 v Ingolstadt in iz leta 1608 v Münchnu.¹ Glavna ugotovitev primerjave Huberjevega *Breuilloquium Sancti Bonaventurae* s Skalarjevim *Eksemplarjem* je, da se večinsko ujemata, da pa je Skalar svojo nemško predlogo v slovenskem prevodu mestoma precej okrajšal in priredil.

Zaradi dilem, ki se porajajo zaradi zamenjave *Solilokvija* z *Brevilokvijem* je toliko bolj zanimiva Skalarjeva odločitev, da v naslovu ni strogo sledil nemški predlogi, ampak je delo naslovil kot *Eksemplar od svetiga Bonaventura*, in *Breuilloquium* uporabil le kot podnaslov. Se je morda zavedal, da gre za napačno poimenovanje in je zato neraziskano ozadje spretno skril za poimenovanjem 'eksemplar', v pomenu 'vzorec', svojo predelavo pa označil za 'breuilloquium', okrajšavo in predelavo nemške predloge? Drugi del odgovora je gotovo pritrdilen, zelo verjetno pa isto velja tudi za odgovor na prvi del vprašanja.

Do najdbe nemške predloge se je kot možna razlaga zamenjave *Solilokvija* z *Brevilokvijem* ponujala uvodna podobnost obeh spisov, obe deli se namreč začeta s citatom iz pisma apostola Pavla Efežanom (Ef 3,14-19), po prebiranju predgovora Skalarjeve nemške predloge pa se je pokazal verjetnejši in pravilnejši odgovor. Iz 16. in 17. strani nepaginiranega predgovora, katerega avtor ni prevajalec Johann Huber, ampak Wolffgangus Schober, je moč razbrati, da se sprva ni vedelo, čigavo je delo, ki ga je iz latinščine prevajal Huber, in da so šele kasneje ugotovili, da gre za Bonaventurovo delo:

Vnnd ob gleichwol anfänglich vnbewußt, wer der Author dises Büchleins, so von weylandt dem wolgelehrten Herrn M. Johann Huber, fürstlichen Augspurgischen Secretarien in das Teutsch transferirt, bin ich jedoch hernach von gelehrten vnnd wolberümbten geistlichen Männern gäntzlich bericht worden, es sey von dem heiligen hocherleuchten Kirchenlehrer Bonauentura geschriben; welche dann auch judiciret vnnd für gut gehalten, solches Büchlein vilen kleinnütigen vnnd im sündlichen Leben verirrtten Hertzen zu Trost vnnd Erquickung, in truck zu bringen. Hab ich derhalben alle Mittel vnd Weg gesucht, solches zu volziehen, vnnd, damit die grosse Mühe vnd Arbeit, so obgemelter Herr in Verteutschung dises Büchleins angewendt, nit umbsonst wäre, noch Ihme allein, sonder allen gut Catholischen Christen zu Nutz vnd Gutem käme, in den Truck geben wollen.

Očitno je bilo Bonaventurovo besedilo že tako zelo predelano, da so le dobri poznavalci znali povedati, kateri avtor se skriva v ozadju. Predvidevam, da se je besedilo prepisovalo (morda tudi tiskalo) tudi brez navedbe naslova, ali pa je bil naslov že tako nedoločen, da ga na prvi pogled nihče ni več povezoval z Bonaventuro. Prav ta podatek, ki ga razkriva Schoberjev predgovor, je za današnjega bralca Huberjevega in Skalarjevega prevoda še kako pomemben: bralec Skalarja stoji na koncu dolge verige prepisov, predelav, okrajšav, razširitev in novih izdaj Bonaventurovega spisa, ki sega od poznega srednjega veka pa vse do 17. stoletja. Huberjev nemški prevod je tako za nas predzadnja stopnička v dolgem procesu besedilne tradicije, ki je izvirno Bonaventurovo besedilo tudi zelo spremenila.

K zmoti o *Brevilokviju* je verjetno pripomoglo tudi pričevanje (t.i. »Zeugknuß«) Johanna Gersona, ki sledi Schoberjevemu predgovoru. Pričevanje je vzeto iz Gersonovega dela z naslovom *Tractatus de Examinatio doctrinarum*. V odlomku je predstavljeno Gersonovo pričevanje o Bonaventurovi veličini: imenuje ga *lucerna ardens et lucens* (tako ga v predgovoru imenuje tudi Schober) in ga zelo priporoča v branje, zlasti njegovi deli *Breuilokvium* oz. *Imago vitae in Itinerarium mentis in Deum* (konec 21. in začetek 22. nepaginirane strani):

[...] also mag auch den Theologischen Discipeln nutzlich fürgeben werden daß Tractätlein, welches Intitulirt wird Breuilokvium oder Imago vitae, mit angeheng-

tem Büchlein so Itinerarium mentis in Deum, Wegweisser deß Gemüts zu Gott, genennet. Können derhalben dise zwey Büchlein nit gnug gelobt werden, deren Krafft vnnd Nutz, auch nur oben hin, erkennen, ist nit ein kleines Zunemmen vnnd Fortgang in dem Geistlichen Leben.

Pomenljivo je dejstvo, da je kljub mnenju učenih mož, ki so ga seznanili, da ima opravka z Bonaventurovim delom, Schober potreboval še zanesljivejši dokaz in zato neposredno za svoj predgovor umestil še pričevanje Johanna Gersona, francoskega teologa in mistika, ki je živel in deloval v drugi polovici 14. in v prvi tretjini 15. stoletja (1363–1429) ter veljal za velikega poznavalca Bonaventure in njegovih teološko-mističnih del. S citiranim odlomkom Gersona je Schober hotel dati nemškemu prevodu večjo težo (v predgovoru je tudi sam delo označil kot *Imago vitae*, ne pa tudi kot *Breuiiloquium*), a je najverjetneje ravno to pričevanje povzročilo zamenjavo *Solilokvija* z *Brevilokvijem*. Glavni vzrok za zamenjavo je najverjetneje v oznaki *imago vitae*, s katero je Gerson označil Bonaventurov *Breuiiloquium*, sicer pa se ta oznaka največkrat uporablja za *Soliloquium* (Cardelle De Hartmann 393).

Huberjev *Breuiiloquium sancti Bonaventurae* v luči bogate srednjeveške ter novoveške tradicije samogovorov

Bonaventurovo mistično delo *Soliloquium* se je navezalo na dolgo in že uveljavljeno tradicijo samogovorov; največ podobnosti kaže z istimenskim delom Huga od svetega Viktorja (Cardelle de Hartmann 205). Samogovor je pogovor človeka s samim seboj (dušo) ali z Bogom. Začetki tradicije samogovorov segajo v antiko do svetega Avgušтина (*Soliloquiorum Libri Duo*), Boetija (*Consolatio Philosophiae*) in Izidorja Seviljskega (*Synonima*) (nav. d. 8–9). Ponovni razmah je tradicija doživela v 12. in 13. stoletju s pojavom osebne vere in mistične pobožnosti, vendar pa se je še vedno navezovala na antično tradicijo, zlasti na Avgušтина (174–175). Najbolj znana predstavnika tega obdobja sta Bonaventura in Hugo od svetega Viktorja (*Soliloquium de arrha animae*), znan pa je tudi samogovor Petra Abelarda (Stock 64). Najširšo recepcijo so doživeli Avguštinov, Bonaventurov in Hugov *Soliloquium*. Razširjene se bile tudi predelave samogovorov, npr. Psevdo-Avguštinova (*Soliloquia*), Psevdo-Bernardova (*Soliloquium*) (Feiss 190) in, sodeč po prevodu Johanna Huberja, tudi več Psevdo-Bonaventurovih.

Zanimanje za to literarno-retorično in filozofsko-teološko zvrst se ni zmanjšalo niti v kasnejših stoletjih, v dolgo vrsto piscev samogovorov so se v 14. in v 15. stoletju postavili tudi Adamus Scotus (*Soliloquium de instructione animae*), Mattheus de Cracovia (*Dialogus rationis et conscientiae*) (Cardelle de Hartmann 175), Heinrich Seuse (*Horologium Sapientiae*),

Petrarca (Secretum, De remediis) (209), zelo priljubljen je bil tudi *Soliloquium animae* Tomaža Kempčana. Zanimanje ni pojenjalo niti v 16. in 17. stoletju, o čemer priča veliko število izdaj: zlasti prevodov, predelav in ponatisov;² tudi Huberjev prevod je po sedaj znanih podatkih izšel dvakrat v razmeroma kratkem časovnem obdobju (1599, 1608). Med prevajalci in prirejevalci je bil poleg Bonaventurovega zelo priljubljen tudi Kempčanov samogovor, ki je v obdobju od 1592 do 1653 izšel najmanj sedemkrat (1592, 1598, 1608, 1616, 1628 1640, 1653). Predelava Kempčanovega samogovora je tudi *Ignitum cum Deo Soliloquium* Petersena Gerlacha (vsaj dve izdaji: 1616, 1659), o navezovanju na Kempčana priča že naslovnica, na kateri avtor delo označi kot »Alter Thomas de Kempis«.³ Samogovore so napisali tudi Friedrich Creussner (*Soliloquium peccatoris conversi et compuncti ad deum in septem psalmos dictos poenitentiales*, Nürnberg 1479), Henricus Langensteyn de Hassia (*Speculum anime seu soliloquium venerabilis*, 1508), Jakob Wimpfeling (*Soliloquium pro pace Christianorum et pro Helvetiis ut resipiscant*, ok. 1510), Christoph Bruno (*Soliloquium poenitentis peccatoris ad Deum: ex septem Psalmorum poenentialium, Mystico sensu, paraphrasticè et devotissime depromptum*, 1566) in številni drugi.⁴ Zanimivo je, da se je v 17. stoletju oznaka 'samogovor' velikokrat pojavljala v naslovih natisnjenih pogrebnih govorov, npr.: Michael Theophilus Lehmann (*Soliloquium Davidicum, Davidisches Seelen-Gespräch: Aus Dem 12. Versic. des 42. Psalms Bey Des [...] Hn. Johann Kießlings Bey der Medicin vornehmen Doctoris [...] in Zittaw sehr volkreicher Beerdigung Den 22. Septembr. Anno 1654. [...] erkläret*, 1654), Johann Daniel Crugius (*Soliloquium Oder Geheime tröstliche Seelen Ansprach Auß dem CXVI. Psalm im 7. vers. Bey Beerdigung Deß HochEdlen, Vesten und Hochgelehrten Herrn Johann Christophori Scheffern*, 1695).⁵

Za boljše poznavanje ozadja nastanka latinske predelave *Solilokvija*, ki ga je Huber prevedel v nemščino, koristi tudi pogled v izredno bogato tradicijo latinskih rokopisnih, tiskanih in kritičnih izdaj tega Bonaventurovega spisa ter njegovih zgodnjih prevodov v nemščino. Bonaventurov samogovor je v izdajateljski tradiciji največkrat naslovljen kot *Imago vitae*, *Soliloquium* in *Dialogus* (Cardelle De Hartmann 393). O njegovi priljubljenosti priča tudi dejstvo, da je ohranjen v 257 rokopisnih kodeksih (397), v več kot dvajsetih zgodnjih tiskih skupaj z drugimi Bonaventurovimi deli (397–399), prva tiskana izdaja sega že v leto 1484. Od konca 16. stol. do konca 20. stol. pa se je zvrstilo 14 kritičnih izdaj Bonaventurovih zbranih del (396–397).

O njegovi priljubljenosti v nemškem govornem okolju govorijo že zgodnji prevodi v nemščino: že v 14. stoletju so izšli trije, v 15. pa celo osem (396–399). Ti prevodi so sledili latinskemu izvirniku in doživeli le malenkostne razširitve (Ruh 939). Obstajali pa sta tudi dve svobodnejši

nemški predelavi, in sicer alemanska (*Buch der inbildung des ewigen Lebens*) in gornjenemška, ter ena predelava v nizozemski jezik (*Van den vier oefeninghen*) (Cardelle De Hartmann 397, Ruh 939). Če izkjučimo gornjenemško različico, ki je bila zasnovana v obliki razmišljanj za posamezne dneve v tednu (Ruh 939), ostajata za nas zanimivi nizozemska in alemanska različica. Poraja se vprašanje, ali imata morda kaj skupnega. Gre za povsem neodvisni predelavi *Solilokvija* ali pa predelavi temeljita na skupni latinski že prirejeni in vsebinsko razširjeni različici *Solilokvija*? Če temeljita na skupni latinski različici, bi ju bilo zanimivo primerjati s Huberjevim prevodom. Če bi se izkazalo, da gre pri alemanski in nizozemski različici za povsem različni predelavi, bi lahko zatrili, da Huberjev prevod nakazuje obstoj doslej še neevidentirane latinske različice *Solilokvija* brez navedbe avtorja in naslova. Dodaten dokaz o obstoju takšne latinske različice *Solilokvija* bi lahko bil tudi pritrdilen odgovor na vprašanje, ali so se zgoraj navedene predelave *Solilokvija* (gornjenemška, alemanska in nizozemska) ohranile pod Bonaventurovim imenom. Pritrdilen odgovor bi hkrati namignil, da sta Huberjeva latinska predloga in njegov prevod ostala neevidentirana zgolj zaradi kasnejšega napačnega poimenovanja *Breuilloquium* namesto *Soliloquium*. Ne glede na vsa ugibanja v prid obstoju vsaj ene takšne latinske predelave najočitneje priča Schober v predgovoru izdaje iz leta 1599, ko jasno pove, da se sprva ni vedelo, čigavo je delo, ki ga je Huber prevajal iz latinščine v nemščino.

Huberjev *Breuilloquium sancti Bonaventurae* kot vsebinska nadgraditev Bonaventurovega *Solilokvija*

Huberjev *Breuilloquium sancti Bonaventurae* sem primerjala z Bonaventurovim *Solilokvijem* in ugotovila, da so na več mestih dodani obsežni vsebinski pasusi, še pogosteje pa prihaja do krajših vsebinskih dodatkov. Besedilo je na maloštevilnih mestih nekoliko prirejeno ter tu in tam malenkostno okrajšano. Ob ugotovitvi, da so odstopanja od *Solilokvija* v glavnem le vsebinski dodatki, se je zastavilo vprašanje, od kod izvirajo te dopolnitve in daljše razširitve besedila. Najverjetneje vsebinske razširitve niso Huberjevo delo, ampak delo neznanega latinskega prepisovalca in prirejevalca Bonaventurovega *Solilokvija*.

Natančna primerjava Huberjevega prevoda in predelave z Bonaventurovim *Solilokvijem* je pokazala, da se glavnina daljših (10 strani in več) in srednje dolgih (od 2 do 4 strani) vsebinskih dodatkov pojavi na prehodu med dvema paragrafoma *Solilokvija* ali pa kmalu po začetku novega paragrafa (npr. Huber str. 50–68, 120–127, 179–211). Dopolnjeni so zlasti

paragrafi na začetku ali koncu glavnih poglavij ter tudi na prehodu med podpoglavji. Daljše vsebinske nadgraditve so umeščene na konec prvega poglavja *Solilokvija* (*Soliloquium* 1.46., Huber str. 148–175),⁶ ter kmalu po začetku 2. poglavja (S. 2.2., H. str. 179–211). Daljši pasus je dodan tudi na prehodu med 17. in 18. paragrafom *Solilokvija* nekaj strani pred koncem 2. poglavja (S. 2.17., H. str. 261–289), dopolnjen in prirejen je tudi začetek Huberjevega 4. razmišljanja (S. 4.1., H. str. 350–360). Z daljšimi vsebinskimi dodatki so zaznamovani tudi prehodi med podpoglavji, in sicer na prehodu med 1. in 2. podpoglavjem Huberjevega tretjega razmišljanja (S. 3.3., H. str. 303–309; S. 3.4., H. str. 311–322). Daljše dodatke je moč najti tudi na sredini posameznih podpoglavij, npr. na sredini 2. (S. 1.19., H. str. 50–68) in 3. poglavja Huberjevega 1. razmišljanja (S. 1.41., H. str. 120–127).

Primerjava z Bonaventurovim *Solilokvijem* pokaže, da Huberjev nemški prevod ni razširjen samo z daljšimi vsebinskimi pasusi, ampak je vsebinsko dopolnjeno in nadgrajeno celotno delo, saj je prežeto s premnogimi krajšimi vsebinskimi dodatki (od nekaj vrstic do dveh strani), ki so raztreseni po celotni knjigi. Za slednje je značilno, da v glavnem ne gre za svobodne predelave Bonaventurovega *Solilokvija*, ampak za dodajanje citatov različnih avtorjev: ponekod avtorji, ki so v *Solilokviju* nakazani v ozadju povzete misli kot vir, v Huberjevi različici spregovorijo skozi citat; spet drugje citiranemu besedilu nekega avtorja v *Solilokviju*, sledi pri Huberju še en citat istega avtorja (iz istega ali drugega spisa). Na nekaterih mestih v Huberjevi različici je naveden isti citat kot v *Solilokviju*, vir citata pa je drugačen; drugje nemški prevod sledi citiranemu avtorju iz *Solilokvija* in doda še citat drugega avtorja, ki je v vsebinski povezavi s prvim; večkrat je citat dodan povsem svobodno. V omenjenih vsebinskih nadgraditvah so citirani avtorji dosledno označeni, po številu citatov prevladuje sv. Avguštin, zlasti citati iz njegovih *Confessiones*, po pogostnosti pa mu sledijo sv. Bernard, sv. Gregor Veliki, sv. Rihard (od svetega Viktorja) in sv. Hugo od svetega Viktorja. Kot avtorji krajših citatov se omenjajo tudi sv. Anselm, sv. Hieronim, sv. Krizostom in sv. Beda.

Če za krajše in daljše vsebinske dodatke lahko mirno rečemo, da so se v predelavi *Solilokvija* znašli zaradi prirejevalčevega dobrega poznavanja najpomembnejših krščanskih piscev, pa je vprašanje avtorskega ozadja daljših vsebinskih pasusov težje rešljivo. Zanimivo je namreč, da so v večini daljših dodanih mest (str. 50–68, 120–127, 148–175, 179–211, 261–289, 303–309, 311–322, 350–360) kot vsebinsko ozadje navedeni le svetopisemski viri, ostali avtorji so navedeni zelo redko: sv. Avguštin (str. 54, 168, 172, 174, 307, 308, 321, 350, 351, 360), sv. Gregor (str. 121, 319, 320), sv. Rihard (str. 66 in 273), sv. Krizostom (str. 121 in 321), sv. Bernard (str.

261 in 304), sv. Prosper (str. 358). Vsebinski dodatek med stranmi 179 in 211 pa je v ostalo besedilo vključen brez kakršnihkoli navedb virov citatov, navedeni niso niti svetopisemski viri.

Iz katerih virov je črpal gradivo za razširitev Bonaventurovega besedila latinski prirejevalec je zaradi tako bogate zakladnice samogovorov in obstoja številnih predelav domala nemogoče ugotoviti brez natančnega poznavanja vsaj Avguštinovega, Bonaventurovega in Hugovega *Solilokvija* ter psevdo-predelav omenjenih avtorjev. Ni nujno, da se je latinski prirejevalec držal le naštetih avtorjev, povsem možno je, da je uporabljal tudi manj znane avtorje in posegal po psevdo-predelavah, ki so se tekom stoletij nakopičile v samostanskih knjižnicah. Pomemben prispevek k raziskavam o izvoru vsebinskih razširitev prinašajo navedbe citiranih avtorjev v marginalijah. Sodeč po teh bi bilo treba najprej poseči po delih sv. Avgušтина, sv. Bernarda, sv. Gregorja Velikega in sv. Huga od svetega Viktorja ter vseh njihovih ohranjenih psevdo-predelavah. Zaradi vseh ugank, ki jih zastavlja o svoji latinski predlogi, je Huberjev prevod še toliko bolj dragocen, saj priča o bogati psevdo-recepciji Bonaventure tudi še v nemirnih obdobjih druge polovice 16. in v začetku 17. stoletja.

Primerjava Huberjevega prevoda *Breuilloquium sancti Bonaventurae z Bonaventurovim Solilokvijem*

Kot je bilo že povedano, Huberjeva latinska predloga, ki jo je prevedel v nemščino, temelji predvsem na vsebinskih razširitvah, malo pa je dejanskega preoblikovanja izvirnega Bonaventurovega besedila. V glavnem gre za izpuste krajših vsebinskih pasusov (*Soliloquium* 1.5., Huber str. 21; S. 1.19., H. str. 69–70; S. 1.40., H. str. 119–120; S. 1.45., H. str. 144; S. 1.46., H. str. 148; S. 4.26., H. str. 427–8) in malenkostna pomenska odstopanja, ki ostajajo na nivoju prevajanja posameznih besed in stavkov, npr.: prilastek v besedni zvezi *lilium candens* je preveden kot *wolriehend* (S. 1.19., H. str. 72).

Pojavljajo se tudi krajše, komaj opazne vsebinske dopolnitve, npr.:

[...] manus, quae formaverunt caelos, sunt in cruce extensae et clavis afixae [...] (S. 1.33.);

[...] die Händ, so himmel vnd Erden erschaffen haben, werden da am Creutz außgespannt, vnd mit Näglen angehäfft, die Füß, deren Fußschemel für heilig angebetet wirdt, werden an das Creutz genagelt [...] (H. str. 104).

[...] cum illa famosa regina, cum aromatibus virtutum [...] (S. 4.19.);

[...] mit der weiterümbten Königin von Saba hinauff [...] nimb mit dir wolriechende specerey der Tugeden [...] (H. str. 397).

[...] quia secundum Bernardum, periclitatur castitas in deliciis, humilitas in divitiis, pietas in negotiis, veritas in multitudo, caritas in hoc nequam saeculo [...] (S. 2.4.); Daruon schreibt gar fein Bernhardus, da er spricht: Gefährlich ist es, wo man den Vollen vnd Vberfluß hat in Wollüsten, die Keuschheit zubehalten. Bey grossem Gut vnnd Reichthumb demütig zuseyn. Bey vilen Geschäften Gottes nit vergessen. Wo man vil redet, allzeit bey der Warheit zubleiben. Vnd in der argen bößhafftigen Welt die recht Christentlich Liebe ergeizen vnnd behalten. (H. str. 217).

Mestoma prihaja do svobodnejšega prevajanje krajših odstavkov (S. 1.21., H. str. 80–1; S. 1.41., H. str. 120; S. 2.4., H. str. 220).

Krajše vsebinske razširitve, ki so izpričane v Huberjevem prevodu, se v glavnem navezujejo na avtorje in svetopisemske citate, na katere v ozadju namiguje že Bonaventurovo besedilo (S. 4.10., H. str. 376–7).

Odstopanja se pojavljajo tudi pri navajanju virov citatov: v nemški predelavi je vir citata izpuščen (S. 1.19. (Bernard), H. str. 70; S. 2.5. (Algazel), H. str. 224; S. 4.13. (Seneka), H. str. 382; S. 4.24. (Anselmus), H. str. 422) ali dodan (S. 1.43., H. str. 137 (Hieronim); S. 2.9., H. str. 239 (Salomon); S. 3.8., H. str. 332 (Hieronim); S. 4.4., H. str. 366 (Gregor)), prihaja pa tudi do razhajanj o viru istega citata (S. 4.3. (Beda), H. str. 363 (Bernardus); S. 1.19. (Bernardus), H. str. 72 (Leo); S. 4.23. (Anselmus), H. str. 418 (Chrisostomus)).

Najkorenitejši posegi v Bonaventurovo besedilo so preoblikovanja dialogov med dušo in človekom: bodisi da je govor človeka razdeljen v govor človeka in duše, ki se potem spoji s sledečim govorom duše (S. 1.11., H. str. 34; S. 1.21., H. str. 82; S. 1.23., H. str. 87; S. 1.14., H. str. 142–144), bodisi da je govor duše preoblikovan v govor duše in človeka (S. 1.46., H. str. 147–148; S. 3.8., H. str. 332). Med zapletenejše primere predelave izvirnega Bonaventurovega besedila štejem mesta, kjer je med predelavo govora duše ali človeka dodan še eden ali več vsebinskih pasusov (S. 1.35.–37., H. str. 109–114; S. 1.41.–43., H. str. 120–135).

Kljub širšim vsebinskim dodatkom na prehodih med poglavji je v Huberjevem prevodu ohranjena enaka členitev na štiri poglavja; do razlik prihaja pri členitvi podpoglavij. Huberjev prevod uvajata obsežen predgovor (Schober, 19 nepaginiranih strani) in pričevanje (Gerson, 3 nepaginirane strani). Zaključni del zadnjega 27. paragrafa 4. poglavja *Solilokvija* je v Huberjevem prevodu oblikovan v zaključno molitev, ki je postavljena za sklepni del (H. str. 439–40). Podobnosti in razlike v členitvi so lepo vidne v razpredelnici, ki sledi.

Bonaventura: <i>Soliloquium</i>		Huber: <i>Breuilquium sancti Bonaventurae</i>	
poglavje	podpoglavje	poglavje	podpoglavje
		Vorred	
		Zeugknuß	
Prologus		(brez naslova)	
Cap. I.: Quomodo anima per mentale exercitium debeat radium contemplationis reflectere ad interiora sua, ut videat, qualiter sit formata per naturam, deformata per culpam et reformata per gratiam	1. Preambulum	1. Folgt die Erst Betrachtung, so in drei Capitel unterschiden	1. Das erst Capitel gibt zuerkennen, wie edel die Seel von Gott erschaffen
	2. Quam generose a Summo artifice formata sit anima per naturam		
	3. Quam vitiose a voluntate deformata sit anima per culpam		Das ander Capitel sagt, wie die Seel durch den Fall der Sünden verderbt worden
	4. Quam gratiose a divina bonitate reformata sit anima per gratiam		Das dritt Capitel Wie die Seel durch das bitter Leiden und Sterben Christi sey nach sündlichem Fall widerbracht worden
Cap. II.: Quomodo anima per mentale exercitium debet radium contemplationis convertere ad exteriora, ut cognoscat, quam instabilis sit mundana opulentia, quam mutabilis mundana magnificentia		Die ander Betrachtung, von Verschmähung der Welt, dieweil nichts beständigs, sonder nur alles eitel und zergänglichlich darinn ist	
	1. De triplici rerum mundanarum vanitate		
	2. De ratione, quare multi mundani excaecantur		
	3. De consolatione divina et de dispositione ad eam obtinendam		

Cap. III.: Quomodo anima per mentale exercitium debeat radium contemplationis convertere ad inferiora, ut intelligat humanae mortis inevitabilem necessitatem, iudicii finalis formidabilem aequitatem, poenae infernalis intolerabilem asperitatem	1. Primo, de mortis inevitabili necessitate	Die dritte Betrachtung hält in sich drey Capitul. Das erst von dem grimmen Todt. Das ander von dem strengen Urteil Gottes. Das dritte schwäre von der höllischen Pein.	Das erst Capitel
	2. Secundo, de iudicii finalis ineffabili aequitate		Das ander Capitel: Von dem Gerechtem Richter und strengen Urteil
	3. Tertio, de poenarum infernalium intolerabili asperitate		Das dritt Capitel: Von Schwäre der höllischen Pein
Cap. IV.: Quomodo anima per mentale exercitium debeat radium contemplationis reflectere ad superiora, ut videat duodecim gaudia caeli orta ex contemplatione vel inferiorum, vel exteriorum, vel interiorum, vel superiorum	1. De gaudio caelesti in genere	Folgt die vierdt Betrachtung von den himmlischen frewden und ewigen Seligkeit	
	2. De gaudio caelesti in specie, et primo de triplici gaudio orto ex conversione contemplationis ad ea quae infra sunt		
	3. Secundo, Beati convertunt radium contemplationis ad ea, quae iuxta se sunt, et triplici obiectio gaudent		
	4. Tertio, Beati convertunt radium contemplationis ad ea, quae infra se sunt, et tripliciter gaudent		
	5. Quarto, Beati convertunt radium contemplationis ad ea, quae supra sunt, et in summo Bono perfecte et secundum tres animae vires gaudent		

Primerjava Skalarjevega *Eksemplarja* od svetiga Bonaventura s Huberjevim *Breuilquium sancti Bonaventurae*

Primerjava Skalarjevega *Eksemplarja* s Huberjevim prevodom v nemščini iz leta 1599 odgovori tudi na uvodno vprašanje, zakaj sta v Skalarjevem prevodu dva predgovora. Prvi Skalarjev predgovor »Predgovar na tega, ker bere« je predelana in okrajšana verzija predgovora v Huberjevem prevodu, čigar avtor je Wolfgangus Schober. Tudi Skalar želi z njim poudariti pomen pričujočega dela, zlasti kot duhovnega krepila nemočnih ljudi, ki so se znašli v nemirnem času vojn, verskih razprtij, vsesplošnega pomanjkanja in kužnih bolezni. Naštete tegobe niso krive le za težko in borno življenje, ampak povzročajo tudi duhovno krizo ljudi, ki se kaže v njihovi predanosti grehu in hudemu, zato je predgovor spodbuda ljudem, naj se odvrnejo od greha in vsega hudega ter ob pomoči razmišljanj, ki jih prinaša knjiga, prečiščujejo svojo notranjost, iščejo pot do Boga ter večno srečo. Skalarjev predgovor sledi prvim 15 od 19 strani predgovora: manjka precej besedila s Schoberjeve 7. in 8. strani, manjkajo pa tudi zadnje 4 strani predgovora, na katerih je Schober predstavil problematiko o prvotnem nepoznavanju avtorja Huberjeve latinske predloge. Skalarjev prevod ne nakaže, da avtor predgovora ni identičen s prevajalcem. Predstavljene ugotovitve temeljijo na primerjavi Skalarjevega besedila s Huberjevo izdajo iz leta 1599, iz dostopne prve strani predgovora Münchenske izdaje iz leta 1608 pa je razvidno, da v njej ni uvodnega Schoberjevega posvetila škofu v Eichstättu in da je predgovor naslovljen kot »Vorred An den Christlichen andächtigen Leser«. Podobnost s Skalarjevim naslovom »Predgovar na tega, ker bere« je zelo pomenljiva, pomenljivo je tudi to, da Skalar, sodeč po prevodu, predgovor pripiše Huberju kot prevajalcu. Povsem možno je, da je Skalarju za predlogo služila Münchenska izdaja, in da so razlike, ki se kažejo med Skalarjevim in Schoberjevim predgovorom, v resnici nastale že med pripravljanjem Münchenske izdaje, Skalar pa jim je le sledil. To so za zdaj samo ugibanja, dokončna sodba bo možna, ko bo Skalarjev *Eksemplar* mogoče primerjati še z drugo izdajo. Ne glede na vse, pa vprašanja, ki se porajajo, ne zamajajo že predstavljenih ugotovitev, kvečjemu posredno odgovorijo na vprašanje o soodvisnosti obeh izdaj. Če je Skalarjev prevod nastal ob Münchenski izdaji iz leta 1608 in se z izjemo kratkih in nekoliko daljših okrajšav ujema tudi z vsebinsko zasnovo izdaje iz leta 1599, bi to pomenilo, da je razlika med številom strani obeh izdaj lahko tudi posledica formata in različnega števila vrstic na straneh, in da sta obe Huberjevi izdaji v tesni vsebinski soodvisnosti.

V nadaljevanju sledi prikaz najosnovnejših značilnosti Skalarjevega prevajanja in prirejanja nemške predloge. Skalar strogo sledi Huberjevi zunanji strukturi in členitvi na poglavja in podpoglavja. Razlike, ki so nastale

med Skalarjevo nemško predlogo in njegovim prevodom, so posledica krajšanja nemškega besedila, ki se kaže na več ravneh.

Več besed je prevedenih z eno:

Der ander schreit vber sein schmerzliche Kranckheit vnnd Peyn die ihm anliegt. (Huber 2. stran predgovora);
[...] guni klaguje čez sojo boleznen [...] (Eksemplar str. 191r).⁷

Pogosto prihaja do izpuščanja besed in besednih zvez:

Die Sänfftmuth von den Gewaltigen. Die Wissenheit vnnd Kunst von den Lehrern. Die Erbarkeit von den Eheleuthen. (H. 6. str. predgovora);
[...] od teh mogočnih krotkost, čednost od teh zakonskih [...] (E. str. 193r).

Das Feuer temperirt dir die Kälte. Der Luft miltet dir die Hitz. Das Wasser nimbt dir alles Vnsaubers hinweg, lescht dir den Durst [...] (H. str. 25);
[...] ogen te mraz temperira, voda ti vse načedno očisti, žejo te ogasi [...] (E. str. 210r).

Večkrat je izpuščen vir citata:

Vnnd anderstwo sagt die Schriff (Iere. 8): Sie lauffen all iren Lauff, wie ein Hengst der schnell im Krieg laufft. (H. str. 58);
Item pravi drge S. pismo: Oni vsi teko soj tek, koker en mlad kojn na vojski hitro teče. (E. str. 223v).

Es muß fürwar ein grosse Liebe bedeuten, daß er ihm sein Hertz hat lassen verwunden (Beda in gloss.). (H. str. 118);
[...] to gvišno eno veliko lubezen pomeni, de se je pustil soje srce ranat [...] (E. str. 247r).

Najpogostejši način prirejanja je kratko povzemanje daljših vsebinskih pasusov in prevajanje po smislu.

Ich trag aber sorg, mich werd kein Entschuldigung helfen, ob ich schon möcht fürwenden vnd sprechen: Ich hab nit vermeynt, daß sich der Geruch der himmlischen Apotecken vermischt oder herab lasse, in deß irrdischen wüst vnnd Gestanck. (H. str. 40–1);
[...] jest se pak bojim, de skuži to ne bom zgovorjena, de jest nisem vedila, de ta nebeski duh se s temi pozemliskeme ričmi zmeša. (E. str. 216v–217r).

Ich hab deren vil gesehen, die im Anfang ires Beruffs ein frölichen Willen, ein gute Hoffnung, ein inbrünstigen Geist hetten, waren geduldig in aller Wandel, fleissig im lesen, embsig im Gebett, deren Arbeit ware, sonder zweiucl, im Gold, weil sie aber, wie gemeldt, von der ersten Andacht nachgelassen, vnnd in der alten Liebe erkaltet seind, haben sie manche Sünd für ring vnnd schlecht geachtet, seind da-

mitten in je lenger je grössere Sünden gerathen. Dann fellet der groß Berg auff die Erden, vnnd zermalet sich durch den Fall. (H. str. 63–4);

Tacih je veliko, kateri dober, lep leben prebrnijo v grdo živlene, velike grehe za majhene štemajo, dokler se veliko nabero, potle rata ena velika gora, pade okuli no se vsa rezleti. (E. str. 225v).

Mestoma je besedilo tako zelo prirejeno, da se skoraj izgubi pomenska povezava s predlogo.

6. Der sechst Tag, ist Gleißnerey, da du dir selb listiger, aber betrogner, weiß eingibst, man könne auch mit vnd neben der Welt Anhang, ein frommer Christ seyn, vnd ein bußfertigs Leben führen. 7. Der sibend Tag ist das täglich auffschieben der Buß vnd Besserung auff morgen, auf vbermorgen. Diser Tag allein, ob du die andern all vberwundest, verhindert dich häfftig, daß du nit in die Buß eintrittst, vnnd kein tugendreichs Leben anfängst. (H. str. 126–7)

6. Ta šesti dan je to folš zaupanje, ker sama sebe troštaš, de tudi te posvetni morejo izveličane biti inu lepo živete. 7. Ta sedmi dan je to vsakdanje odklada inu te pokore; ta dan ti nar več škoduje inu od pokore rovna, to zajtro no pojotrešnem te noter da pekla perpelje, če dones kaj na striš dobriga inu nikar hitro greha na zapuštiš. (E. str. 250v)

Izpuščene so tudi daljše vsebinske enote. Na uvodnih straneh Huber predstavi predmet premišljevanja v štirih točkah, drugo izmed točk razdeli še v štiri podenote. Skalar pa prvi dve točki nemške predloge razdeli na štiri točke, ostalih dveh v svoj prevod in priredbo ne vključi (H. str. 8–9, E. str. 200r–202r). Skalar npr. izpusti celoten prvi odstavek s Huberjeve strani 74 (E. str. 229r) ter velik del besedila na straneh 222–3 (E. str. 290v). Skalar več vprašanj in odgovorov duše in človeka združuje v enega, npr. na straneh 275v–277r (H. str. 185–189), 279r–279v (H. str. 193–194), 281r–281v (H. str. 199–200); izpuščen je npr. odgovor človeka (H. str. 242–243) in kratko vprašanje duše (H. str. 243): Skalar nadaljuje dialog z odgovorom človeka s konca 243. strani (E. str. 298v). Prav tako tudi ne prevede zaključne molitve nemške predloge (H. str. 439–40).

Sklep

Odgovori na vprašanja, ki jih je porodilo prebiranje in analiza Skalarjevega *Eksemplarja od svetiga Bonaventura*, so predstavili Skalarja in njegov prevod v povsem novih odtenkih. Zelo pomembno je spoznanje, da bralec ob prebiranju Skalarjevega besedila ne prihaja v stik samo s Huberjevim nemškim prevodom in predelavo Bonaventurovega spisa, ampak tudi z bogato tradicijo samogovora kot filozofsko-literarne zvrsti. Besedilo Bonaventurovega izvirnega *Solilokvija* bralca popelje vse od antike (sv.

Avguštin) pa do 13. stoletja (sv. Hugo od svetega Viktorja), kasnejše psevdopredelave tega spisa (okrajšave, razširitve) pa ga soočijo z bogato besedilno tradicijo, ki sega od poznega srednjega veka pa vse do 17. stoletja.

Iz Schoberjevega predgovora k nemški izdaji iz leta 1599 je moč jasno zaznati velike upe, ki so jih takratni izdajatelji polagali v nemški prevod. V njem so videli pomembno uteho in duhovno krepilo majhnega človeka, ki so ga na prehodu iz 16. v 17. stoletje pestile mnoge težave: od verskih razprtij in vojn do bolezni in vsesplošnega pomanjkanja. Delo je bilo očitno zasnovano s ciljem, da bi bilo katoliškim duhovnikom v pomoč pri vnovični rekatalizaciji in pri postavljanju trdnjših temeljev za katoliško obnovo. Najverjetneje so bili tudi v ozadju Skalarjevega izbora (ali izbora katerega izmed njemu nadrejenih cerkvenih dostojanstvenikov) za prevod v slovenščino podobni cilji: v Huberjevem besedilu je prepoznal dobro branje za občutljivega in ranljivega kranjskega človeka, ki je v nemirnih časih hrepenel po notranji uglašenosti. Besedilo prevoda je bilo nevsiljivo klicanje človeka na pot osebne spreobrnitve in ponovnega združenja z Bogom. Vsebina in način podajanja sta verjetno glavna razloga za priljubljenost tega Bonaventurovega spisa, to dvoje je tudi najverjetnejši razlog za tako široko recepcijo in obstoj velikega števila prepisov, verzij in izdaj. Skalarjev prevod Huberjevega besedila ni več le samogovor kot literarna oblika in retorično-filozofska zvrst, ampak tudi oblika mistične molitve baročnega človeka k Bogu.

Že podobnost Skalarjevega naslova (*Eksempplar od svetiga Bonaventura: Breuiloquium*) s Huberjevim (*Breuiloquium sancti Bonaventurae: Das ist ein Exemplar und Vorbild des menschlichen Lebens*) je nakazala možnost njunega medsebojnega vsebinskega ujemanja; da to res drži, je pokazala natančna primerjava obeh: Skalarjev prevod je okrajšana in prirejena oblika Huberjevega spisa. Ugotovitev, da tako Huberjevo kot Skalarjevo besedilo razen nekaj vrstic uvoda nimata skupnih točk z Bonaventurovim spisom *Breuiloquium*, je spodbudila k iskanju možnega vsebinskega predhodnika v Bonaventurovih spisih in ga našla v njegovem samogovoru z naslovom *Soliloquium*. Primerjava Huberjevega spisa z Bonaventurovim *Solilokvijem* je pokazala, da se Huberjev prevod res drži vsebinske zasnove in členitve Bonaventurovega spisa, a da je na veliko mestih razširjen s krajšimi in daljšimi vsebinskimi enotami. Ker je iz predgovora k izdaji iz leta 1599 očitno, da se sprva ni vedelo, kdo je izvorni avtor, to predpostavlja obstoj vsebinsko razširjene Psevdo-Bonaventurove različice *Solilokvija*. Veliko o tej različici povedo tudi avtorji, ki so navedeni na mestih, kjer je bilo izvorno besedilo Bonaventurovega *Solilokvija* razširjeno, vendar pa bi bilo za konkretnejše sodbe potrebno dobro poznavanje vsaj najbolj ključnih piscev samogovorov.

Skalarjev *Eksemplar od svetiga Bonaventura* z današnjega zornega kota preseneča zaradi svoje vsebine, kot zvrstna novost in kot spomenik določene razvojne stopnje slovenskega (gorenjskega) knjižnega jezika 17. stoletja. Pogovor blodeče duše s človekom s svojo brezčasnostjo nagovarja tudi današnjega bralca, prepričana sem, da bi Skalarjev *Eksemplar*, če bi mu bilo dano ugledati luč dneva v tiskani obliki, s svojo vsebino in neposrednostjo presenečal in uspešno nagovarjal tudi širok krog ljudi svojega časa ter našel mesto v prenekaterih zasebnih knjižnicah.

OPOMBE

¹ Na voljo mi je bila celotna prva izdaja iz Državne knjižnice v Berlinu (Staatsbibliothek zu Berlin), iz druge izdaje pa le naslovnica, prva stran predgovora in prva stran uvoda. Primerjava omenjenih treh strani obeh izdaj je pokazala večinsko ujemanje, razlika je le v tem, da je v drugi izdaji izpuščeno posvetilo škofu v Eichstättu, kar je povsem logična posledica glede na drugi kraj izdaje. Omenjena primerjava namiguje na soodvisnost obeh izdaj, trditev nekoliko zmoti le dejstvo, da ima druga izdaja približno 70 strani manj kot prva; ta razlika bi lahko nastala zaradi različnega števila vrstic na stran, kar se lepo vidi že na primerjanih straneh. Kakršnakoli sodba na podlagi primerjave le nekaj strani je seveda preuranjena.

² Podatki so povzeti po spletnem portalu Karlsruher Virtueller Katalog: http://www.eromm.org/use_eromm-eromm_search?term=Soliloquium&start=11 (15. 11. 2012)

³ http://books.google.si/books?id=Pmg8AAAAcAAJ&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (14. 11. 2012)

⁴ Podatki so povzeti po spletnem portalu Karlsruher Virtueller Katalog: http://www.eromm.org/use_eromm-eromm_search?term=Soliloquium&start=11 (15. 11. 2012).

⁵ Podatki so povzeti po spletnem portalu Karlsruher Virtueller Katalog: http://www.eromm.org/use_eromm-eromm_search?term=Soliloquium&start=11 (15. 11. 2012).

⁶ V nadaljevanju je pri primerjavi za Bonaventurov *Soliloquium* uporabljena kratica S., za Huberjev prevod pa H.

⁷ V nadaljevanju je kratica H. uporabljena za Huberjev prevod, kratica E. pa za Skalarjev *Eksemplar*.

VIRI

Narodna in univerzitetna knjižnica: Skalarjev rokopis. Signatura: Ms K 25 (Deželak Trojar, Monika (ur.). *Skalarjev rokopis 1643. Editio princeps. Znanstvenokritična izdaja*. Ljubljana in Celje: Celjska Mohorjeva družba, 2011).

Staatsbibliothek zu Berlin: Breviloquium Sancti Bonaventurae: Das ist, ein Exemplar und Vorbild deß Menschlichen Lebens (2 mikrofisha); Edition St. Walburg: Frauenkloster-Bibliothek 16.–19. Jahrhundert; Wildberg: Belser Wiss. Dienst, 1999. Signatura: 50 MF 544–76017.

PP. Collegii S. Bonaventurae. *Seraphici Doctoris S. Bonaventurae Decem Opuscula ad Theologiam Mysticam spectantia* (Editio secunda). Ad Claras Aquas (Quaracchi): Ex typographia eiusdem collegii, 1900. (*Soliloquium de quatuor mentalibus exercitiis*, str. 45–167).

LITERATURA

- Feiss, Hugh. *On Love: Victorine Texts in Translation: Exegesis, Theology and Spirituality From The Abbey of St. Victor*. London: New City, 2012.
- Cardelle de Hartmann, Carmen. *Lateinische Dialoge 1200–1400: Literaturhistorische Studie und Repertorium*. Leiden: Brill Academic Publishers, 2007.
- Ruh, Kurt. *Die deutsche Literatur des Mittelalters: Verfasserlexikon*. Zv. 1. Berlin, New York: W. de Gruyter, 1978.
- Stock, Brian. *Augustine's Inner Dialogue: The Philosophical Soliloquy in Late Antiquity*. New York: Cambridge University Press, 2010.

Adam Skalar's *Saint Bonaventure's Exemplar*: A Presentation of Selected Questions of Textual Criticism

Keywords: religious literature / Baroque / St. Bonaventura / *Soliloquium* / Slovenian translations / Skalar, Adam / philosophical mysticism

Adam Skalar lived and worked during the first two thirds of the seventeenth century. Because of his essays preserved as part of a manuscript codex kept at the Manuscript Department of the National and University Library in Ljubljana, he is one of the more important writers of the Catholic restoration. Unfortunately, he has been often overlooked. Thus with his translations (*Eksemplar od svetiga Bonaventura* [Saint Bonaventure's Exemplar], *Šula tiga premišlavana* [The School of This Thought]) and own works he broke new ground and introduced new milestones into seventeenth-century Slovenian literature: with his two translations he enriched Slovenian literature with a philosophical treatise (*Eksemplar od svetiga Bonaventura*) and an example of meditative prose (*Šula tiga premišlavana*) and, in terms of genre, his *Vselaj inu nikoli, to je večnost* (Always and Never, This is Eternity), which is most likely a work of his own, is an ascetic meditation on the mystery of doom.

Skalar's translation titled *Eksemplar od svetiga Bonaventura* (Saint Bonaventure's Exemplar) is interesting for various reasons; this article focuses on the issues concerning the German original that Skalar translated into Slovenian, and the answers fostered by the realization that what lies in the background of the German original and Skalar's *Eksemplar* is not Saint Bonaventure's theological work *Breviloquium*, but his theologi-

cal and mystical work *Soliloquium*. The article presents the similarities and differences between Bonaventure's *Soliloquium* and the German original that Skalar used: Johann Huber's German translation of *Breuilquium sancti Bonaventurae*. The comparison of Bonaventure's original essay with Huber's and Skalar's translation showed that Huber apparently used one of the many Pseudo-Bonaventure versions of the *Soliloquium* as the original. Skalar's translation reflects many similarities with Huber's translation of 1599, and the differences between them are mainly the result of Skalar's shortening and adaptation of the work. Skalar's translation is also valuable because it concludes the long tradition of adaptations and publications of Bonaventure's *Soliloquium*, which spanned the period between the thirteenth century and Huber's translation of one of its Latin adaptations at the end of the sixteenth century.